

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Димитър Кирилов Теодосиев от Институт за космически изследвания и технологии при БАН, председател на Научното жури, назначено със заповед № 73 от 30.06.2017 г. на директора на ИКИТ-БАН

За дисертационния труд на докторант, самостоятелна форма на обучение, гл. ас. инж. Людмил Георгиев Марков, за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на тема "Метод за синтез на наноразмерен диамант, за приложение в материали за космически експерименти", в област на висше образование 5. „Технически науки“, професионално направление 5.2. „Електротехника, електроника и автоматика“, научна специалност „Автоматизирани системи за обработка на информация и управление“ (нанотехнологии и материали за приложения в космическите изследвания)

I. Данни за докторанта

Задочен докторант гл. ас. инж. Людмил Георгиев Марков завършва средното си образование в "Техникум по електроника", специалност "Изчислителна техника" през 1975 г., а висшето си образование – магистър, професионална квалификация "миньон инженер", в Минно-геоложки университет през 1982 г. Работи като проектант и научен сътрудник в МГУ, а от 1991 г. до сега в Институт за космически изследвания и технологии при БАН, в секция "Космическо материалознание". В настоящият момент е главен асистент в секция "КМ". Зачислен е като докторант на самостоятелна форма на обучение в ИКИТ – БАН, със заповед № 45 / 09.03.2015 г.

Работи в областта на разработване и прилагане на взривни технологии и получаване и изследване на нанодиамантни прахове, като е единствения сътрудник в ИКИТ – БАН с правоспособност за работа с взривни вещества и технологии за научни цели.

II. Актуалност на темата на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд разглежда една много актуална и динамично развиваща се съвременна научна област от материалознанието, свързана с разработването на нови методи за получаване на наноразмерни диамантни прахове, тяхното охарактеризиране и възможности за приложения в материали за работа в условията на открития космос.

Акцентирано е върху методите за синтез на нанодиаманти, чрез използване енергията на взривните вещества (ВВ). Показано е, че синтезирането на диаманти в детонационната вълна е един оригинален и високопроизводителен метод за получаване на ултрадисперсни материали. В тази връзка като актуални и важни са изведени научните проблеми, свързани с изследване термодинамичните условия, съпровождащи превръщането на ВВ и образуването на наноразмерни диаманти, механизма на синтез и връзката между добива на нанодиаманти и външните условия, разработването на физически модели на процеса, характеризирани свойствата на синтезираните

материали и апробиране на нови области за приложение на нанодиамантите, включително и за космически изследвания.

III. Дисертационен труд

Дисертационният труд на тема "Метод за синтез на наноразмерен диамант, за приложение в материали за космически експерименти" е оформен съгласно изискванията на ЗРАС и Правилника за неговото приложение. Дисертационният труд е с обем от 128 страници, като съдържа 32 фигури, 14 таблици и снимков материал, като са посочени 164 литературни източници, главно от чуждестранни научни списания и патенти.

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа Въведение, изследователска част, структурирана в пет глави, изводи от получените резултати и формулирани основни приноси на дисертацията.

Приложени са списък на публикациите, включени в дисертацията. Приложен е и автореферат върху дисертацията, който също е оформен съгласно изискванията на ЗРАС и Правилника за неговото приложение.

В уводната част са разгледани задълбочено основните методи за синтез на нанодиаманти, както са формулирани и обосновани основните цели и задачи, методи на изследване и възможни практически приложения на резултатите, получени в дисертацията.

Първата глава представя резултатите от сравнителен ализ на състоянието на проблема, свързан с основните методи за получаване на изкуствени диаманти - статични и динамични. Акцентирано е върху динамичните методи, използващи енергията на взрива. Дефинирани са основните предимства и недостатъци на различните методи.

Втора глава е посветена на теоретични изследвания, свързани с извеждане на числени зависимости между условията при синтеза на НД и качественият и количественият състав на продуктите от взрива. Направен е аргументираният извод, че синтезирането на НД, явяващи се фаза на високото налягане при детонация на ВВ, се реализират при най-благоприятни условия в детонационната вълна. В резултат от изследванията представени в тази глава, е преставена схема за оценка възможностите на широк клас въглеродсъдържащи ВВ, при евентуалното им бъдещо използване за синтез на НД.

Третата глава детайлно разглежда извършените от дисертанта експериментални изследвания, свързани с методите за получаване на нанодиаманти и оптимизиране на процесите и условията за тяхното протичане.

Изложението на материала в тази глава, недвусмислено доказва задълбочените знания и компетентности на гл. ас. инж. Л. Марков, в областта на прилагане на взривните технологии за получаване на нанодиаманти, уменията да планира експерименти, да анализира получените резултати, като отчита и постигнатото от други научни колективи. Резултатите от проведените експерименти потвърждават теоретичните изследвания и заключения, направени в предната глава. Представен е един оригинален метод за деагрегиране на гроздовидни структури, при който суспензията от нанодиаманти и вода се подлага на неколкостранно замразяване с течен азот, като в резултат на възникналото високо налягане, агрегатите се разрушават. В

края на трета глава са формулирани синтезирано изводите от направените изследвания.

Четвърта глава е посветена на охарактеризирането на синтезирания по взривен път НД и определяне на неговите основни параметри, като са използвани най-съвременни методи и апаратура. Резултатите от изследванията и анализите на пробите доказват по безспорен начин, че детонационно синтезираният материал е наноразмерен диамант. Определени са основните характеристики на получения материал НД, като минимален и максимален размер, съдържание на остатъчни примеси в НД проби.

Пета глава разглежда едно приложение на детонационно синтезирания нанодиамант в материали, използвани в космически експерименти. Образци от разработената алуминиева сплав В95, модифицирана с НД, са качени на борда на МКС, с цел изследване влиянието на условията в открития космос върху структурните, физически и механични качества на образци от експерименталната сплав с добавка от НД. Резултатите от сравнителните изследвания на характеристиките на референтните образци от композитната алуминиева сплав, оставени на Земята и тези на образците, престояли от външната страна на МКС, ще дадат възможност за оценка и бъдещи приложения на композитни материали с добавки от НД, не само за космически изследвания, но и за наземни приложения при работа в експериментни условия.

IV. Приноси

Основните приноси на дисертационния труд са оформени в две направления – научни и научно - приложни:

Като един от основните научни приноси на дисертацията, мога да отбележа създаването на взривен метод и лабораторна установка за синтез на НД от свободния въглерод на мощни ВВ, като едновременно с това са определени основните зависимости между различните фактори, влияещи върху синтеза на НД.

Друг съществен научен принос на дисертационния труд е разработеният нов оригинален метод за деагрегация на гроздовидните структури НД по нехимичен път, чрез неколкостепенно замразяване с течен азот и последваща обработка с мощен ултразвуков дезинтегратор.

В дисертационния труд са формулирани и научно-приложни приноси. Разработените научни проблеми в настоящият дисертационен труд дават възможност да бъде оценена перспективността на множество ВВ за тяхното евентуално използване за детонационен синтез на НД. Друг оригинален научно-приложен е използването на НД като модификатор на алуминиева сплав В 95, с цел получаване на нов композиционен материал, и възможности за реално изследване влиянието на космическите условия върху нейните структурни и механични качества, в състава на космическия експеримент „ОБСТАНОВКА“, проведен на Международната Космическа Станция.

V. Публикации

Дисертационният труд на гл. ас. инж. Людмил Георгиев Марков, включва три публикации по темата на дисертацията, като две от тях са самостоятелни, а в третата е първи автор. И трите работи са публикувани в сборници с доклади от научни конференции с международно участие.

Научните резултати и приноси, изложени в приложените публикации и в дисертационният труд, са основна заслуга на дисертанта гл. ас. инж. Людмил Георгиев Марков.

VI. Препоръки и забележки по дисертацията

Нямам съществени забележки, както по оформянето на дисертацията и автореферата, така и по същество. Считам, че разглежданата тематика, свързана с получаването и прилагането на наноразмерни диаманти, е изключително актуална, както поради все повече разрастващите се области на тяхното приложение, така и реалните възможности да се приложи при технологиите за утилизирани на излезли от употреба боеприпаси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка с изложеното до тук, давам положителна оценка на дисертационния труд на тема "Метод за синтез на наноразмерен диамант, за приложение в материали за космически експерименти", и предлагам на Научното жури да присъди образователната и научната степен "доктор" в област на висше образование 5. „Технически науки“, професионално направление 5.2. „Електротехника, електроника и автоматика“, научна специалност „Автоматизирани системи за обработка на информация и управление“ (нанотехнологии и материали за приложения в космическите изследвания), на гл. ас. инж. Людмил Георгиев Марков.

16 август 2017 год.

Изготвил становището:

/проф. д-р. Д. Теодосиев/

